

Секція № 2
ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ТА ДЕРЖАВНЕ
СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

УДК 338.012:334

Володимир Кузьомко,
канд. екон. наук, доцент кафедри економіки та підприємництва,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
VKuzemko@ukr.net

ПРОБЛЕМИ ПІДПРИЄМСТВ ГАЗОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ ТА ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ЧИННИК ЇХ ВИРІШЕННЯ

PROBLEMS OF THE ENTERPRISES OF THE GAS SECTOR OF UKRAINE AND THE STATE-PRIVATE PARTNERSHIPS AS A FACTOR OF THEIR SOLVING

ПРОБЛЕМЫ ПРЕДПРИЯТИЙ ГАЗОВОГО СЕКТОРА УКРАИНЫ И ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОЕ ПАРТНЁРСТВО КАК ФАКТОР ИХ РЕШЕНИЯ

Анотація. Проаналізовано ключові проблеми підприємств газової промисловості України. Сформульовано основні напрями їх вирішення. З'ясовано необхідність застосування державно-приватного партнерства у цій сфері.

Abstract. The key problems of gas industry enterprises of Ukraine are analyzed. The main directions of their solving are formulated. The necessity of the use of public-private partnership in this sphere is clarified.

Аннотация. Проанализированы ключевые проблемы предприятий газовой промышленности Украины. Сформулированы основные направления их решения. Выяснено необходимость применения государственно-частного партнерства в этой сфере.

В сучасних складних геополітичних, економічних, соціально-демографічних, екологічних тощо умовах завдання підвищення рівня ефективності, енергоощадливості та інноваційності підприємств енергетичного сектору економіки України, зокрема, підприємств газової промисловості, набувають першочергової ваги. Накопичені десятиліттями проблеми в цій сфері потребують докорінних трансформацій самої бізнес-моделі функціонування цих підприємств з метою забезпечення стабільної їх прибутковості в стратегічній перспективі та енергетичної безпеки країни в цілому.

Серед основних, на нашу думку, проблем, з якими зіштовхуються підприємства газової промисловості можна виокремити такі.

Значна залежність від імпорту газу. Основою цієї проблеми є недостатність обсягів газу, що видобувається на території України, для задоволення потреби в ньому. Так, за даними НАК «Нафтогаз України», незважаючи на те, що за останні 5 років обсяги споживання природного газу в Україні знизилися майже на 70%, станом на кінець 2018 р. вони склали 33,2 млрд. куб. м., при тому, що в тому ж році всіма суб'єктами господарювання було видобуто лише 21 млрд. куб. м. газу. При цьому, нарощування обсягів видобування власного газу за період практично не відбулося – у 2017р в Україні було видобуто 20,5 млрд. куб. м. газу, в 2016р. – 20,2 млрд. куб. м. газу [1].

Значна монополізація газового ринку. Особливістю газової сфери є те, що її підприємства є природними монополістами, відповідно їх діяльність має регулюватися збоку держави. Неефективне державне регулювання в попередні роки викликало необхідність, згідно рекомендацій світових фінансових організацій, зробити ринок прозорим, суб'єктів

господарювання економічно самостійними та відповідальними за результати власної діяльності. Значною мірою, цьому сприяло прийняття Закону України «Про ринок природного газу», яким започатковано створення нової моделі ринку, яка імплементує Третій енергетичний пакет, головною складовою якого є анбалдінг – реальне розмежування функцій видобування, транспортування та збуту природного газу.

В реальності, такий розподіл в Україні, на нашу думку, поки що залишається лише формальним, оскільки власником ключових видобувних компаній (ПАТ «Укргазвидобування», ПАТ «Укрнафта») залишається ПАТ «Нафтогаз України», створені підприємства-постачальники газу кінцевим споживачам (облгазбути) є дочірніми компаніями відповідних облгазів – газорозподільчих компаній. За такої моделі важко реалізувати принципи вільної конкуренції, рівності суб'єктів ринку, вільний вибір постачальника природного газу, як це передбачено даним законом [2, ст. 3].

Цінові диспропорції. Залишимо поза межами даної статті питання щодо поточної ціни на природний газ, яку сплачують населення і суб'єкти господарювання і планомірне її підвищення, оскільки, на погляд, необхідність купівлі імпортного газу за світовими цінами цілком об'єктивують таку ситуацію. Однак, державне регулювання ціноутворення (встановлення тарифів) для окремих суб'єктів газового ринку, по-перше, ставить їх в нерівні умови функціонування, а, з іншого, - погіршує їх фінансово-економічний стан.

Зокрема, існують цінові диспропорції у виробників і розподільчів природного газу. Собівартість природного газу вітчизняного видобутку значно нижча, ніж ціна його реалізації. Така ситуація призводить до того, що, наприклад, рентабельність продукції найбільшого видобувача газу в Україні - компанії ПАТ «Укргазвидобування» у 2016р. складала 92,26%, 2017р. – 33,08%, а за 9 міс 2018р. – 75,18% [3]. А майже всі підприємства, які розподіляють і продають газ в Україні є збитковими. Так, одне з найпотужніших підприємств цієї сфери - ПАТ «Київоблгаз» у 2018 р. одержало чистого збитку на суму 1164399 тис грн. Така само ситуація була й у попередні роки – у 2017 р. чистий збиток склав 1123883 тис. грн, у 2016р. – 135924 тис грн [4]. ПАТ «Харківгаз» у 2016 р. теж одержало чистого збитку на суму 219328 тис. грн, у 2017 р. – 251142 тис. грн [5].

Як показує проведений аналіз, основними причинами такого стану підприємств сфери постачання і розподілу природного газу є економічно невиправданий механізм планування тарифу на розподіл газу, який визначений в централізованому порядку НКРЕКП в Методиці визначення та розрахунку тарифу на послуги розподілу природного газу[6]. Згідно методики, тариф на розподіл газу визначається з урахуванням планових обсягів розподілу газу і планової тарифної виручки суб'єкта господарювання, яка розраховується за принципом «витрати + плановий прибуток». Важливим є те, що встановлюваний НКРЕКП тариф не прив'язаний до ціни на газ.

До складу витрат, згідно методики, мають відноситися витрати, необхідні для обслуговування мереж та підтримки їх в працездатному стані. Однак, фактичні витрати облгазів, у зв'язку з постійним зростанням цін на паливо, електроенергію, заробітну плату персоналу тощо в середньому на 25-30 % є вищими, ніж визначає НКРЕКП. Плановий прибуток останнім часом навіть не закладається.

В результаті тарифи на розподіл газу стають перешкодою для ефективного функціонування і розвитку цих підприємств. Для прикладу, в Київській області при ціні продажу природного газу населенню 8,54892 грн за 1 куб. м. його складові розподіляються так: 6,23551 грн – вартість самого газу, 0,15589 грн – 2.5 % торгова націнка постачальника ТОВ «Київоблгаз Збут», тариф за розподіл та транспортування – 0,7327 грн (одержує ПАТ «Київоблгаз») та 1,42482 грн – податки до держбюджету [7].

Таким чином, фактично за 72 коп. з 1 куб м. газу облгаз має здійснювати капітальний ремонт мереж, модернізувати газопроводи, забезпечувати функціонування аварійної служби «104», встановлювати, замінювати і повіряти газові лічильники тощо. За таких умов, облгази об'єктивно не здатні здійснювати інновації, модернізувати газотранспортну систему, впроваджувати передові технології.

Ситуація ускладнюється ще й тим, що доходи облгазів формуються переважно за рахунок пільг і субсидій, які виділяються з державного бюджету і часто затримуються, зростає заборгованість споживачів за спожитий газ, відповідно, зростають їх борги перед НАК «Нафтогаз України» та АТ «Укртрансгаз». На фоні подальшого підвищення цін на природний газ за низьких доходів населення це взагалі може призвести до колапсу їх роботи.

Відповідно, ключовими, на наш погляд, завданнями підвищення ефективності діяльності підприємств газової промисловості мають стати: зниження імпортозалежності в газовій сфері, перш за все за рахунок нарощування обсягів видобутку власного природного газу та розвитку альтернативних джерел енергії, зниження собівартості, подальша демонополізація ринку газу, залучення значних (в тому числі й іноземних) інвестицій в газову промисловість, проведення її модернізації тощо.

Як показує світовий досвід, ці завдання успішно вирішуються завдяки значному залученню приватної ініціативи. Найоптимальнішою формою її здійснення може бути державно-приватне партнерство, яке здатне поєднати фінансові, інтелектуальні, технологічні тощо ресурси на основі взаємовигідності інтересів держави і бізнесу. Перспективними сферами його застосування є: видобуток природного газу (з цією метою, потрібно удосконалити процес надання ліцензій на видобуток, ліквідувати корупційні механізми), транспортування газу та його продаж кінцевому споживачеві (необхідно усунути надмірне державне регулювання з боку НКРЕКП, закріпивши за нею лише контролюючі функції, зменшити монополію НАК «Нафтогаз України» в газовій сфері, удосконалити нормативно-правову базу в частині надання додаткових гарантій приватним інвесторам тощо).

Отже, проблема реформування газової промисловості України є надзвичайно актуальною та складною. Як свідчить поведений аналіз, за останні роки вдалося вирішити деякі з них, але значна їх кількість ще залишається. Зусилля самої держави, як показує досвід, виявляються недостатніми, що об'єктивно вимагає залучення приватної ініціативи, широкого розвитку державно-приватного партнерства в цій сфері.

Тим більше, що багато що вже зроблено: прийнято Закон України «Про державно-приватне партнерство», ст. 21 Закону України «Про ринок природного газу» [2] дозволяє не менше 51 % газотранспортної системи України залишати в державній власності, а решту – віддавати іншій юридичній особі (чи особам), монетизовано субсидії, що уможливило одержання доходів постачальникам газу безпосередньо від кінцевих споживачів та ін. З метою зростання прозорості ринку газу, рівності всіх суб'єктів, поліпшення інвестиційного клімату в цій сфері, полегшення доступу приватних інвесторів до об'єктів газової інфраструктури важливо також якнайшвидше, прийняти Закон України «Про концесії».

Література

1. Оперативна інформація НАК «Нафтогаз України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/DD0A8D483883B3E4C22583900050AD0C?OpenDocument&year=2019&month=01&nt=%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8>
2. Закон України «Про ринок природного газу» // Відомості Верховної Ради (ВВР).- 2015. – № 27.- ст.234. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-19>
3. Фінансова звітність ПАТ «Укргазвидобування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ugv.com.ua/page/docs?count=1>
4. Звітність Публічного акціонерного товариства з газопостачання та газифікації «Київоблгаз» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kv.104.ua/ua/informacija-pro-kompaniju/informacija-dlja-akcioneriv/accouting>
5. Звітність Публічного акціонерного товариства з газопостачання та газифікації «Харківгаз» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kh.104.ua/ua/informacija-pro-kompaniju/informacija-dlja-akcioneriv/accouting>
6. Постанова НКРЕКП № 389 від 14.06.2018 р. "Про затвердження Тимчасової методики визначення та розрахунку тарифу на послуги розподілу природного газу" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0389874-18/print>

7. Оперативна інформація ТОВ «Київоблгаз Збут «Вартість природного газу»[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://kvgaszbut.104.ua/ua/gas-supply/gas-cost/id/vartist-prirodnogo-gazu-32871>
8. Управління ресурсами підприємства : монографія / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана» ; [Г. О. Швиданенко, О. Б. Бутнік-Сиверський, В. П. Кукоба та ін.] ; за заг. ред. Г. О. Швиданенко. – Київ : КНЕУ, 2014. – 424 с.
9. Новітні тенденції розвитку управління підприємствами : монографія / [О. С. Федонін, Г. О. Швиданенко, В. В. Лаврененко та ін.] ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – Київ : КНЕУ, 2011. – 257 с.
10. Управлінський контролінг [Електронний ресурс] : колект. монографія / [Г. О. Швиданенко, О. Б. Бутнік-Сиверський, І. А. Павленко та ін.] ; за заг. ред. Г. О. Швиданенко ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – Електрон. текстові дані. – Київ : КНЕУ, 2015. – 156 с. – Назва з титул. екрану.
11. Управління ефективністю функціонування і розвитку підприємств [Електронний ресурс] : монографія / [Г. О. Швиданенко, І. М. Репіна, В. П. Кукоба та ін.] ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – Електрон. текстові дані. – Київ : КНЕУ, 2016. – 397, [3] с. – Назва з титул. екрану.

УДК 330.341:001.895:37.025

*Людмила Петренко,
к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємництва,
ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана»,
Liudmyla.Petrenko.3@kneu.ua*

ІНТЕЛЕКТАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ

INTELLECTUAL PROPERTY AND INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ECONOMY

ИНТЕЛЕКТУАЛЬНАЯ СОБСТВЕННОСТЬ И ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ

Анотація. Патенти здійснюють формуючий вплив на напрямок технічних змін, визначають розвиток тих або інших галузей в країні. Таким чином встановлюються і змінюються порівняльні конкурентні переваги країн на глобальному ринку. Сила або слабкість систему захисту інтелектуальної власності впливає на прямі іноземні інвестиції в країну, і низький рівень захисту є фактором ризику, а значить буде перешкоджати здійсненню інвестицій.

Abstract. Patents influence on the direction of technical changes that determine the development of certain industries in the countries. Thus, the comparative competitive advantages of countries in the global market are establishing and changing. The strength or weakness of the intellectual property protection system affects foreign direct investment in the country, and a low level of protection is a risk factor, and therefore hamper the implementation of investments.

Аннотация. Патенты осуществляют формирующее влияние на направление технических изменений, определяющих развитие тех или иных отраслей в стране. Таким образом устанавливаются и изменяются сравнительные конкурентные преимущества стран на глобальном рынке. Сила или слабость системы защиты интеллектуальной собственности влияет на прямые иностранные инвестиции в страну, и низкий уровень защиты является фактором риска, а значит будет препятствовать осуществлению инвестиций.

Патенти є правовими інструментами, призначеними для стимулювання інноваційної діяльності шляхом надання обмежених прав винахіднику в обмін на розкриття винаходу. Відправною точкою аргументації щодо позитивного впливу сфери інтелектуальної власності на інноваційний розвиток економіки є припущення, що патент дозволяє винахідникові реалізувати його економічні права й отримати вигоду (принаймні, підвищити вірогідність її отримання) від комерціалізації винаходу. Відповідно, підвищується мотивація до винахідництва. Разом з тим, розкриття винахідником сутності інновації в описовій частині